

calibrite

colorchecker CLASSIC

En D. Angel d'Alto Laguarda

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

LA "CREU CUBERTA" DE BARCELONA

BARCELONA

TIPOGRAFIA L'AVENÇ : MASSÓ, CASAS & C^a

Rambla de Catalunya, 24

1916

C58-24

In D. Angel d'Alto Laguarda

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

LA "CREU CUBERTA"
DE BARCELONA

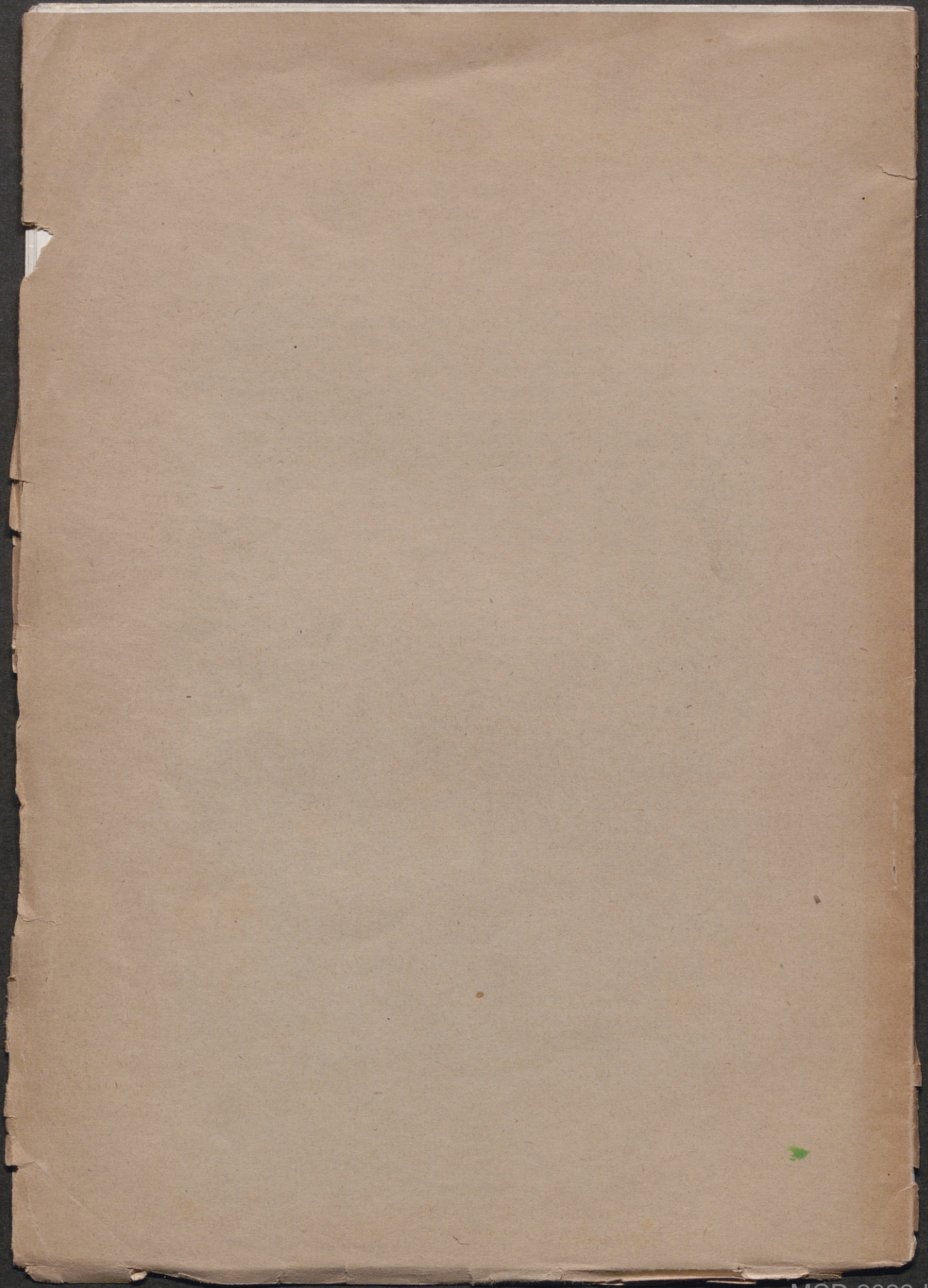
BARCELONA

TIPOGRAFIA L'AVENÇ : MASSÓ, CASAS & C^a

Rambla de Catalunya, 24

1916

C58-24

Sig.: C58-24
Tít.: La "Creu Cuberta" de Barcelona
Aut.: Carreras y Candi, Francesch
Cód.: 1001315

LA «CREU CUBERTA» DE BARCELONA

46

C58-24

OFFICE OF THE ATTORNEY GENERAL

G-II

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

24.4.
(E.9.1.)

LA "CREU CUBERTA" DE BARCELONA

BARCELONA

TIPOGRAFIA L'AVENÇ : MASSÓ, CASAS & C^a
Rambla de Catalunya, 24

1916

Presentat aquest treball, com a comunicació, al *Congrés d'Art Cristià* de Barcelona de 1913, ha sigut posteriorment ampliat

La creu de Sant Antoni (1334). — Lo barceloní Alamany fa la creu cuberta d'Igualada (1419). — La de Barcelona existia ab anterioritat al 1454. — Creus cubertes de Zorita y Traiguera (bisbat de Tortosa). — Les tres creus cubertes de Valencia. — La creu cuberta d'Ainsa (bisbat de Jaca). — Dugues de desaparegudes a Corbera y Vich. — Altres tres creus cubertes subsistents a Vallfogona de Balaguer, a Gandesa y La Selva del Camp. — Contracte d'erecció d'una nova creu cuberta a Barcelona (1573). — Gratificació al contratista per excedirse de lo estipulat en benefici de la Ciutat (1575). — Les forques barcelonines de la Creu-cuberta (1526-1718). — Lo Passeig de la Creu cuberta (1526-1718). — Derrocament de la propia creu per los constitucionalistes (1823). — Se reedificá sense baldaquí en 1824. — Dos projectes de reconstrucció de baldaquí en 1824. — Desapareix la creu per los volts del 1850.

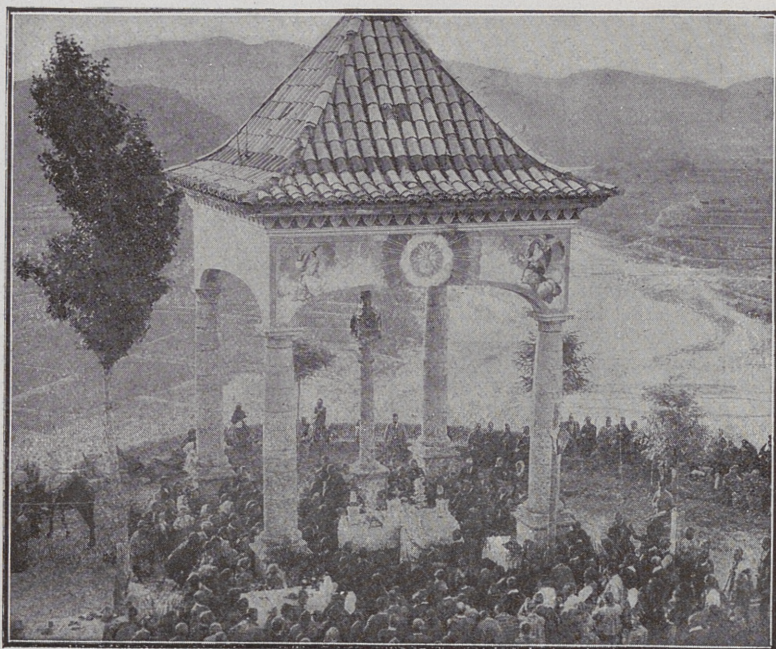
EN 1334, lo Concell de Cent barceloní alçá dugues artístiques creus de pedra trevallada en dugues vies afluent a la Ciutat, les de major moment. Una d'elles ho fou en la carretera del Llobregat que menava al portal de Sant Antoni y la segona en la carretera del Vallés que passava per Sant Martí de Provençals.

A la creu erigida en lo camí de Sants la conegueren, als primers anys de sa construcció, ab lo nom de *creu de Sant Antoni*, per trovar-se en la direcció del portal de Sant Antoni.

No hi ha manera de saber si dita creu sigué de bon començament *cuberta*, ço es, axoplugada per un edícul o baldaquí sostingut per quatre columnes. Abans d'acabar lo segle XIV, o lo mes tart als primers anys del XV, una reedificació o modificació la presentá cuberta. Possiblement, la *creu cuberta* barcelonina fou la primera de les creus d'aquesta classe, que, s'anàren erigint en altres llocs del Principat. Aytal hipòtesis sembla comprovarla cert acort pres en altre població catalana. La vila d'Igualada, en 1419, determiná «tractar ab lo vene-

vable Francesch Alamany ciudadá de Barcelona, lo cubrir la creu de Capdevila, o sia del cap del plá de dita vila», obra efectuada en l'any següent. Encara que en l'acort no's manifesti la previa existencia d'altra creu cuberta en la Capital Catalana, es significatiu veure encarregada la obra a un barceloní.

En l'arxiu municipal de nostra Ciutat, res s'hi troba que per-

Clixé de J. Sanjuan

CREU CUBERTA DEL SANTUARI DE LA BALMA, A ZORITA
(Bisbat de Tortosa)

metí atestiguar quan aparegué cuberta la creu de Sant Antoni. Estava situada en lo coll per hont tomban les aygues al plá del Llobregat a Hostafranchs, lloch molt visible y per tant indicadíssim pera erigirhi una de tantes forques jurisdiccionals, los Consellers de Barcelona (1).

La nova mes antiga que constata la existencia de la creu cuberta

(1) «A 17 de febrer 1526 se començá que los obrers anáren al enterro dels ossos dels sentenciats de la Creu cuberta» (*Rúbrica de Bruniquer*, v. II, f. 248).

de Barcelona, es del 1454. Ab ocasió de la entrada del infant d'Aragó Joan, rey de Navarra (4 Octubre), los Consellers l'exíren a rebre fora Ciutat. Quan dit Monarca «fou dassá proençana, vn poch pus ençá

Clixe de Carles Sarthou y Carreres

CREU CUBERTA DEL SANTUARI DE LA SALUT A TRAIGUERA
(Bisbat de Tortosa)

dels primers álbers, loch ab entich acostumat exir los Consellers al senyor Rey o a la senyora Reyna intrants a la present Ciutat» «E passant per la *creu cuberta* appellada de sant Anthoni, intrá per lo portal de sant Anthoni» (1).

(1) *Ceremonial de Cosas Antiguas Memorables*, v. I, f. 160.

Altres creus cubertes existiren a Catalunya y en terres vehines, dintre nostra confederació catalana-aragonesa. En la part valenciana del bisbat de Tortosa, la creu de Zorita coneguda ab lo nom de «creu

Clixé de la «Geografia General del Reino de Valencia»

CREU CUBERTA DE VALENCIA DITA DE MISLATA

de la Balma» per estar prop del Santuari de la Mare de Deu de la Balma, a mes de 1 kilometre de la població, pot presentarse com a prototípica per la amplitut de la sua cobertura o teulada. Al seu redós s'acostumen celebrarhi misses de campanya en los grans romiatges, que tant sovintegen en dit Santuari.

Clixé de la «Geografia General del Reino de Valencia»

CREU CUBERTA DE VALENCIA, DITA «DEL CARRAXET»
(En l'antich camí reyal de Barcelona)

En lo municipi de Traiguera també se'n conserva en bon estat una altre creu cuberta per l'istil de la del lloch de Zorita (1) pró tenint lo baldaquí, menors dimensions. Sembla construïda en lo segle XVII y está molt prop del Santuari de la Mare de Deu de la Salut, a mitja hora de la població. Es la darrera de set hermoses creus de pedra erigides una prop de l'altre, en representació dels set dolors de María Santíssima.

La creu cuberta fou a Barcelona una excepció, puix de tantes com n'hi havia a dintre y a fora de nostra Ciutat en lo segle XV, sols a una se li edificá edícul. En cambi a la Ciutat de Valencia, quasi sembla succhí lo contrari. Les tres creus mes antigues de dita Ciutat, ço es, les situades en les sues tres principals carreteres, de Barcelona, d'Alacant y de Madrid, son desde fá molts anys, cubertes, si be en llur orígen no ho foren. Lo baldaquí se construí a totes tres creus, quasi simultaniament en los anys del 1432 al 1435 y tots s'edificaren del mateix istil arquitectónich (2). Trevallá la pedra l'imaginayre Joan Llobet y pintá los escuts En Nicolau Querol. A la teulada hi posáren teula italiana blanca y blava, probablement de Paterna, la bola del coronament era d'obra daurada, dita de Malaga, que la facilitá un sarrahí de Mislata, acabant ab un panell de ferre daurat ab les armes reyalas en lo fons y una creu al damunt.

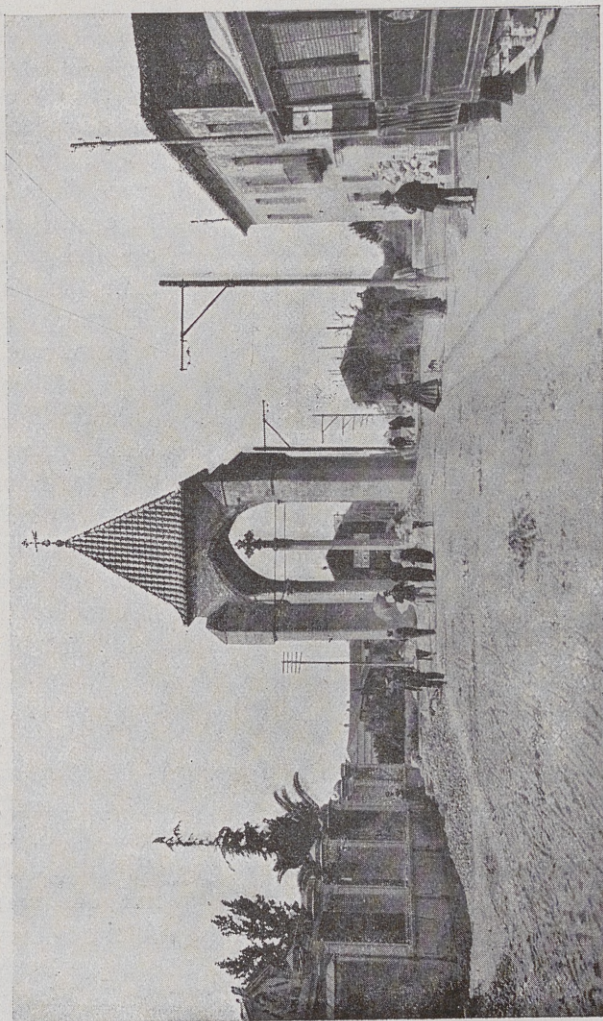
Al Març de 1435 estavan llestes les tres creus cubertes. Les visitaren los Jurats de Valencia, quedantne satisfets y celebrant son acabament en la de Mislata, ab esplendida colació. Posteriorment, llurs baldaquins han sigut víctimes de reparacions tant indiscretas, que no son ni sombra del que foren, calificantseles en 1765 de «obra muy antigua renovada modernamente».

La creu cuberta *del Carraxet*, situada al camí de Barcelona y prop del barranch del Carraxet, diu En Martinez Aloy (3), que manifesta esser «una filigrana del arte gótico que debiera conservarse dentro de un fanal; cuatro imágenes con sus correspondientes doseles, constituyen el remate de un prismático pilar que corona blasonado

(1) F. Carreras y Candi *Geografía General del Reino de Valencia* : en lo volúm de C. Sarthou Carreres, *Provincia de Castellon*, p. 721 y 860 hi publicarem los dos gravats de les creus cubertes de Zorita y Traiguera que aquí reproduhím.

(2) Aixís consta en los llibres de la *Sots-obrería de Murs e Valls* del arxiu municipal de Valencia, segons l'article *Las cruces divisorias de Valencia* de Yola (pseudonim d'En Joseph Martinez Aloy) publicat en *Las Provincias* del 21 Febrer 1898.

(3) J. Martinez Aloy en *Provincia de Valencia* p. 132 y 141 de la *Geografía General del reino de Valencia* de que abans nos referím. De la propia publicació son quasi totes les creus de terme de Valencia, quins gravats publicuem.

Clixé de la «Geografía General del Reino de Valencia»

CREU CUBERTA DE VALENCIA DITA PER ANTONOMASIA «LA CREU CUBERTA»

capitel y sobre este levántase el árbol de la cruz y extiende sus brazos, desplegando florida ornamentación, que acusa la plenitud del arte ojival». Suposa la creu de data anterior. Está en bona conserva-

ció haventse restaurat per darrera vegada en 1899.

Creu Cuberta se li diu a Valencia, a la que hi ha en lo camí reyal de Xátiva y Alacant a continuació del carrer de Sant Vicents, fora dels murs o siga en la carretera de les cases del Campillo a Valencia.

A la tercera creu cuberta, li donan lo nom de *creu de Mislata*, per trovarse junt a dit poble, en la carretera de Madrid coneguda per *de las Cabrillas*, que comença en lo carrer de Cuarte.

A Xátiva una creu de terme molt interessant, de començaments del segle XVI, que porta esculpits en lo capitell dos escuts reys y dos de Xátiva, te lo nom de *Creu-Cuberta*,

Clixé de Gabriel Roig

CREU CUBERTA DE VALENCIA, EN LA CARRETERA
DE XÁTIVA

ta, no conservant lo baldaquí que un jorn tingué.

Es curiós a Aragó lo significat simbólich que han obtingut les dugues creus cubertes de Çaragoça y d'Ainsa. segons explica Martínez y Herrero. Se'ls suposa monuments commemoratius de fets històrichs d'assenyalada importancia. Diu de la creu cuberta de

Çaragoça, que's tro-
vava al carrer del
Coso davant la porta
Cineja, après carrer
dels Martirs y que
s'alçá per recordar
als innombrables
martirs sacrificats
per sa perseverancia
en la fé cristiana. Al
ocupar la Ciutat los
francesos en 1809,
despres dels tres set-
jes memorables, fou
derrocada. Mes tart
torná a restablirse
fins que en 1835 la
revolució la tirá a
terra desaparexent
per sempre.

En cambi la de
Ainsa s'ha mantin-
gut en peu a despit
de les inevitables in-
juries del temps y
dels homes. Explica
dit Autor, que s'eri-
gí en los remots y
llegendaris temps en
que Garci-Ximenez
guanyá als alarbs
lo territori d'Ainsa
(any 724). Y encara
afegeix que l'edicul
y creu setcentista
«debió ser el que se
conservó hasta la
mitad del siglo XVII»;
«la Diputación de
Aragón determinó

levantar a sus expensas y en el mismo sitio otro monumento más

Clixé de Juli Soler y Santaló

CREU CUBERTA D'AINSA
(Bisbat de Jaca)

magnífico y semejante al que entonces existía en Zaragoza» dirigintlo l'arquitecte Ramon Sanz a 27 Juliol 1650 y acabantlo en 1655; «se conservó 110 años, pues en el de 1765 lo derribó y destrozó un violento huracán. Reconociendo Carlos III la importancia del recuerdo que encerraba el monumento de Ainsa, mandó que á sus expensas se levantára otro, y así se hizo, según se consignó en una de las inscripciones que se advierten en el que hoy se conserva todavía. Si bien se trazó conforme al que había sido destrozado, no se le dió ni tanta elevación ni tanta magnificencia : consiste el actual en un zócalo rotundo que sirve de base á ocho columnas que sobre él destacan con sus pedestales y capiteles, en los cuales descansa la cubierta que arranca de su correspondiente cornisa : todo este conjunto es de piedra bien labrada y adornado con geroglíficos é inscripciones alusivas al suceso que recuerda. El centro lo ocupa otra columna con su capitel, figurando la primera el tronco de la encina y el segundo la copa del mismo árbol (aludint a la famosa aparició miraculosa de la creu de Sobrarbe, ço es de *sobre-arbre*, en la batalla d'Ainsa) ocupando su cima la cruz roja; y con el doble objeto de servir de guarda y de adorno, se halla todo cercado por una verja de hierro.» (1)

Posem ara nostres mirades en lo principat de Catalunya, hont tantes antigues creus de terme se conserven y tant poques de *cubertes*, n'havém pogut conixer.

Entorn la creu de terme de Corbera, l'observador excursionista hi notará los començaments dels quatre montants o columnes, que, un jorn hi constituíren lo baldaquí que la caracterisava y que tant util esdevenía als viandants en llochs despoblats per reposarhi del sol, o axoplugarse.

Diu Mossen Gudiol (2) que a Vich en 1415, se tractá de fer una teulada per cubrir la creu o oratori construít al sol del carrer de Santolaria y que está al present al cementiri. En 1510 engrandíren lo cobert fins a 39 palms de cantó a cantó, formant atri ab la capella del Angel Custodi llavors alçada en dit lloch.

A Gandesa existeix avuy día, una vella creu cubierta en bon estat. Artística labor del segle xv, situada a 600 metres de la població, en direcció al camí vell de Corbera.

També a la Selva del Camp, se coneix la existencia d'altre molt singular creu cubierta. Interessants fotografíes d'una y altre se pre-

(1) Barthomeu Martínez y Herrero *Sobrarbe y Aragón*, v. I, p. 74, (Zaragoza 1889).

(2) Joseph Gudiol y Cunill *Del Congrès d'Art Cristià*. — *L'Exposició de Creus*, publicat a *La Veu de Catalunya* del 1 Janer 1914.

Clixé de Gabriel Roig

CREU CUBERTA DE LA SELVA DEL CAMP
(Bisbat de Tarragona)

sentaren a la Exposició d'Art Cristià de Barcelona, en 1913, y son les que aquí reproduhím.

Encara ne subsisteix una tercera creu cuberta a Catalunya, en lo bisbat de Vich, a Vallfogona de Ripoll, quina fotografia sentím no poder publicar.

Tením de suposar s'erigirien baldaquíns a moltes altres creus senzilles del Principat, convertintles en *creus cubertes*.

Les creus de pedra, posades en despoblat, eran sovint malmeses per la acció del temps y per la malavolença humana. Totes les del volt de Barcelona foren sovint adobades y refetes. En 1573 estava derrocada la *creu cuberta* barcelonina, a causa d'un temporal. Siga que quedés molt malparada, siga que's volgués fer altra obra mes artística, lo Concell de Cent acordá construírla de nou. D'aquí donchs, lo curiós contracte entre los Concellers y lo constructor que suministra interessants detalls de com era feta la creu. S'abandonaren já les tradicions gòtiques, per llençarse de plé al ordre compost, que, tant prosperá en la generació quinzecentista del regnat de Felip I.

«Die veneris XV mensis maij anno a natiuitate Domini MDLXXIII

«In Dei nomine nouerint vniuersi Quod nos etc.

«En nom de nostre Señor Deu sia Amen

«Sobre la fabrica o obra fahedora en la creu cuberta de la present ciutat, la qual fonch enderrocada per lo uent o redificació de aquella, son stats per entre los magnífichs Señors mossen miquell çarrouira, mossen federich uilana, mossen jaume joan de uilatorta, mossen jaume codina y mossen rafell sarradel conselers lo any present de la ciutat de barcelona, com a tenints ne plen poder del concell de cent jurats de dita ciutat celebrat de vna part, e pere ferrer mestre de cases ciudadá de barcelona, de la part altra, son stats fermats y stipulats jurats los capitols seguens.

«Primerament lo dit pere ferrer conué y en bona fé promet als dits mag^{chs} señors de conselers, que ell, dins deu mesos comptadors del dia que la primera paga li sará stada pagada de la present obra y ell farà y fabricará la present obra o será per ell empresa fer en la creu cuberta de la present ciutat, la qual es cerca del portal de St Antoni y fora de aquella y per dits mag^{chs} consellers al dit pere en lo encant public liurada la qual obra escarada se ha de fer y fabricar si y segons es contengut en lo albará fet de dita obra, lo qual es del tenor seguent.

«Encantats y al qui ab mes breu temps y per manco preu farà la present obra liurats conforme lo present albará o capitolió.

Clixé de Gabriel Roig

CREU CUBERTA DE GANDESA
(Bisbat de Tortosa)

«En nom de Deu sia y de la humill verge maria y de madona Santa Eulalia patrona

«Memorial y concordia está determinada per los magnífichs señors de consellers anomenats

«Çoes, la obra y fabrica de la creu cubierta conforme en los capitols de uall scrits.

«Primo, que lo dit mestre haja de desfer las parets que vuy stan fetes y fonaments, en tant quey deix senyal en la mateixa altaria que vuy está lo payment per auenir conforme lobra noua que fará en la mateixa altaria del payment.

«Item que dit mestre haja de omplir los fonaments tant y quant será a menester, fins que sia la terra ferma y que sien affondits los dits fonaments a lliuell a tot lentorn que los dits fonaments sien vberts a sinc palms de ample y largaria tant com demanará la dita obra o fabrica.

«Item que lo dit mestre haja de comensar las parets de pedra brocajada de terra fins en los pedestals y que fora de la paret haja de fer tres grauons conforme en la trassa y que la dita paret sia pujada ab la lambor que stá en la trassa y largaria.

«Item que lo dit mestre haja de assentar vn pedestral a cada cantó de paret, ço es, quatre cantons y que cada pedestral estiga assentat a la amplaria que de la aresta de vn pilastre o altre y ques aja set palms en cada pany.

«Item que lo dit mestre haja de fer quatre portals corintios conforme está en la trassa hu en cada cortina de paret.

«Item que cada portal tingua quinze palms de ampla y trenta de lum y a cada cantó o a cada pany se hajen de fer quatre pilastres y que del cantó a la resta del portal y haja set palms y mitg de ampla a cada part y tinga e amidar sobre les vases, entense dellá hont se assenten los pedestals fins a la simassa de la cornixa y que la dita cornixa y aja vna canall a tot lentorn per atraure l'aygua de sobre y que al mig de cada cortina de la cornixa lo dit mestre aja de fer vna canal petita de bronso per atraure laygua de fora.

«Item que lo dit mestre haja de fer los pedestals corintios y las vasses Dorica y los pilastres corintios acanalats y los capitels corintios y l'alquitraua y frisa y corniria corintio; en lo mig de cada alquitraua de cada portal lo dit mestre y haja de fer vnes armes, ço es, en los dos portals les armes de la Ciutat y en los altres dos les armes de Aragó y en la frisa lo mestre y haja de fer vnes letres de compte que manarán ses magnificencias

«Item que lo dit mestre haja de pujar la obra seguida de dins com

de fora y que tot sia pedra talentada y ben obrada y que los dits portals tinguin dos palms de duella y que de aresta a aresta, en vna planta que a ell li será mostrada porque puig fins a la altaria que se a de assentar la uolta y que abans de assentar la uolta que lo dit mestre haja de fer hun entaulament quadrat que ixía vn quart fora y que sobre del entaulament lo dit mestre aja de assentar la uolta grassa que aja de pujar a la part mes alta deu palms mes que la cornixa y que lo mestre aja de fer la volta de rejola y guix, ayxí com a bon mestre se pertany y la de cobrir de teula enuernisada y que dita volta sia redona ayxí de defora com de dins.

«Item que lo dit mestre haja de assentar tres grauons de pedra picada conforma li mostran vna planta per assentar la creu

«Item que lo dit mestre haja de fer vna creu conforme li mostrarán vn rescunyo y la haja de assentar en mig dels grauons que lo pedestral sia composit ab vnes armes de la Ciutat y vn cap de mort a cada pany de pedestal y que la vassa sia dorica y la columna composita y lo capitell corintio ab vn pom sobre del capitell, que lo dit pom haja de ser conforme está en lo rescunyo : a la vna part sia Santa Eulalia y en laltre pany sia Sanct Roch y en laltre Sanct Sebestiá y en laltre Sanct Pere y en laltre Sanct Joan y en laltre Sancta Barbara y en laltre Sanct Seuer y en laltre Sancta Madrona

«Item que lo dit mestre haja de fer lo crusó conforme li será mostrat lo rescunyo : en lo mig aja de fer nostre Señor cruscificat y baix en los peus la magdalena a la vna part y a la vna part del brás, la uerge maria y en laltra part sanct joan y en lo mes alt lo pelícano y en laltra part dell crusó, lo dit mestre haja de fer nostra señora y los quatre Auangalistas, ço es, vn Euangeliste alt i altre baix y hu a cada costat y que lo pedestral, uasa y columna y capitell tinguen uint y sis palms de alt y lo pom y crusó, nou palms y mig.

«Item que lo dit mestre haja de fer la dita obra bona y fort y rebadora y se haja de donar tot lo menester, ço es, pedra, cals y arena y que lo dit mestre haja de donar fermanses bones y sufficients a coneguda de ses magnificencies per lo preu que la obra se enpendrá, se amprará de les pedreres y pedra de la ciutat a llur beneplacit per dita obra.

«Item que los dits Senyors de Consellers conuenen y en bona fe prometen a dit pere ferrer que per la present obra y preu de aquella, li darán y pagarán dels diners de la ciutat y del compte extraordinari del pes del Rey, y cuiram o del compte dels mil ducats, quatra centes noranta sis lliures moneda barcelonesa ab tres iguals pagues, so es,

vna encontinent será fermada la present capitulació y dit ferrer haurá donades idonees y sufficients fermances y la segona pagua encontinent dit ferrer haurá feta la mitat de la obra y la restant tercera y ultima paga encontinent que ell haurá feta y acabada la dita obra be y degudament y conforme es contengut en la present capitulació, que dita obra será estada judicada per experts per dits magnífichs consellers eligidors y feta relació que aquella es estada feta y acabada be y degudament y segons de bon mestre se sguarda y ell se es obligat conforme la present capitulació.

«Item los dits magnífichs consellers de vna part y lo dit pere ferrer de la part altra convenen y en bona fe prometen la vna part a laltre sots pena de cent lliures, moneda barcelonina la qual graciosament se imposen pagadora.» (1)

Lo contratista s'excedí en la execució d'aquesta obra y en 1576 se'l gratificá en consonança ab la labor que en ella, de més hi tenía executada.

«Dimecres a XXVII de Juny MDLXXVI

«Relatió feta y fan mestre barthomeu sabater y monsarat sanc-tacana, mestres de cases de la present ciutat elegits y los magnífichs consellers sobre lobra de la creu cuberta so es lo que mestre pere ferrer a fet de mes del que staua capitolat y en la trassa y ayxí en presentia del senyor conceler quint los dits mestres demunt dits o uérem y masurárem en presentia del mag^{ch} conceler y trobárem algunes particularitats en augment y benefici de dita obra, so es, los gruixos de tot lambit del dit edefici ser mes gros que no era obligat al respecte de la trasa un quart bo del quall no redunda benefici a la obra : y mes trobam la moll-lura en lo tercer grauó mes alt que fá vn mig ouol del que es polidesa del edefici.

«Item mes trobam huna alquitraua en torn dels pilars dels quatre cantons de dintre ques polidesa y ornament de dit edefici.

«Item mes trobam huna mollura ha modo de entaulament haon comensa la volta que es hus y costum fersen y lo qual la capitulació enarraua fersi hun quadro y an y feta huna mollura, del que nastá mes polida lobra y molt mes guasto.

«Item mes trobam la volta esser mes alta de montea que no era obligat y es mes beneficii de la obra y fortalesa.

«Item mes trobam tot lo edefici esser mes alt hun pam y mig que

(1) *Notularum*, v. XI, Arxiu Municipal de Barcelona.

per tot albiram se li pot dar per lo demunt dit, ab altres coses son fetes : val cent y sis liures quinze sous y tot lo demunt dit es en eument y benefici de la obra y polidesa de ella : y la present relació férem tots conformes.»

Relata En Bruniquer en sa Rubrica, que, a 17 Febrer 1526, se començá la práctica d'assistir los Obrers de la Ciutat, al soterrament de la ossamenta dels sentenciats en les forques de la Creu Cuberta. Qualse despulles s'enterravan al cementiri de Santa María del Pi, quina jurisdicció parroquial agafava part de la montanya de Montjuhich, ab la Creu Cuberta inclusive, fins a tocar la jurisdicció de la parroquia de Sants.

Lo Dietari del Consell, en jornada de 4 Abril 1688, manifesta, que, aquesta cristiana práctica, lo clero del Pi, la efectuava procesonalment cada trenta anys. Bonich espectacle donarian en dit lloch la ossamenta dels desgraciats morts a mans de la justícia.

Evolucioná en lo segle XVIII l'indret de Barcelona conegut per Creu-Cuberta. Desde que 's construhí la Ciutadela y les forques s'alçaren en la sua esplanada, se tragueren les que un jorn senyalaven los termes jurisdiccionals de Barcelona y les posades en altres indrets de la Ciutat. Fou llavors que aquell lloch hont s'alçava nostra famosa Creu, perdé son aspecte tétrich.

Uns quants anys mes tart, en 1756, s'expropiaren terres per construirhi nou camí, y dotar a la Ciutat d'un passeig mes, que prou falta li'n feya.

Poch temps després y en los volts del 1770, la carretera de la Creu Cuberta, plantada d'arbres y sense transitarhi carros ni carretes, resultá esser lo passeig predilecte de la alta societat barcelonina, quan sortía en cotxe o a cavall. L'Ajuntament havia concertat ab un contratista lo cuidar del pís de dit Passeig y també de la sua arbreda. Comprometentse lo Municipi, a no dexarhi passar les carretes de transport.

Pró en 1781, la falta de vigilancia dels Obrers de la Ciutat, motivá una justificada queixa del contratista d'aquell camí En Bernat Monturiol, qui, en 24 Decembre 1781, deya als regidors, entre altres coses:

Que «le fué concedido al suplicante con Acuerdo del Muy Ilustre Sor. Corregidor, que se le daria al suplicante dos Salvas Guardas que vigilarian dicho Camino todo el discurso del dia, para que no transitasen carros ni carretas por el referido Camino. Y como de mucho tiempo á esta parte que se halla dicho Camino sin salva Guarda, ni

nadie que lo zele, ni vigile; de modo que los carramateros hazen tan abuso, que, dentro pocos dias será intransitable.»

... «Por tanto, suplica a V. S. que, atendida la destrucción del referido Camino, único Paseo que se conserva para la Nobleza de esta Ciudad y atendida la pérdida que se le sigue al referido Acentista esperando de que V. S. dará una pronta providencia a fin de omitir el tránsito de dichos carros y destruir las rampas que se han fabricado nuevamente para abusarlo diariamente unos y otros.» (1)

La resolució del Ajuntament fou demanar al Governador Militar ajuda «quien les manifestó, que, el cortísimo número de Tropa que hai actualmente en la Plaza, no le permite el que por ahora destine ni vn soldado para impedir el dicho tránsito de los carros; pero luego que pueda, facilitará el que la tropa lo impida, como lo practicaba mientras lo permitió el estado de la Guarnición de la Plaza; y que en el entretanto, podría, el Ayuntamiento, tener allí algun hombre que se dedicase a ello.»

En conseqüencia la Ciutat hi posá un guarda donántli de salari 7 sous y 6 diners diaris. Pró com la interinitat durava y no hi havia consignació, determiná, l'Ajuntament, encarregar la vigilancia «a dos Mozos que mantenía el Hospicio de esta Ciudad y ha reformado en el dia manteniéndoles el vso de Armas y del vniforme que vestian de la esquadra llamada del Baile de Valls y dándoles algun subsidio en prueba de su buen servicio». Lo subsidi siguié de quatre sous repar-tits entre tots dos (16 Janer 1782).

Ab la construcció del passeig de Sant Joan per lo general Lancaster en 1799 (vulgarment conegut per *passeig Nou* y per *Lancastrian*), decaygué la importancia del de la Creu Cuberta. Havía mort totalment en 1824, puix consta, que, les dugues carreteres de la Creu Cuberta estavan intransitables. Ab penes y fatigues sols se'n recompongué una, y fou la que anava al portal del Angel (2). No sabem si aquesta era la que en 1825 la nomenavan «camino bajo de la Cruz cubierta o de las Barraquetas» (3)

Aquest lloch se fortificá per l'exercit francés en la ocupació de Barcelona de l'any 1808. Quines obres feu derrocar, a 30 Agost 1813, lo mateix govern napoleónich, quan maná destruir totes les cases y

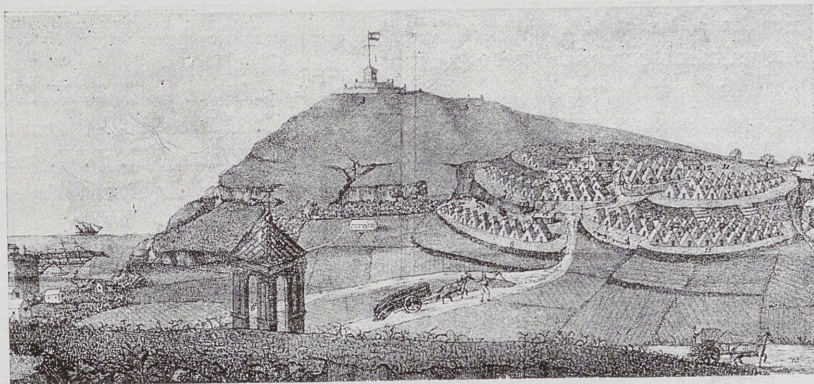
(1) *Acuerdos a. 1782* f. 14.

(2) *Acuerdos 1824* f. 1115 y 1289. Arx. Municipal de Barcelona.

(3) Estant intransitable, en 1825, la carretera de les Barraquetes o de la Creu cuberta, pretenía, lo Capitá General, que la Ciutat l'adobés. Y aquesta objectava correspondre als enginyers militars, que també arreglaven la carretera dels glasis o camí de Ronda (*Acuerdos 1826*, f. 19 y 36.)

demés construccions del voltant de Barcelona, sense per ço, tirar a terra lo sant emblema de la passió de Jesu Christ allí erigit desde lo segle XIV.

La fí de la creu cuberta devém assenyalarla a mitjans del segle XIX. Los constitucionalistes del any 1823 la derrocaren, quan destruïren totes les altres dels camins de nostra Ciutat.

LA CREU CUBERTA DE BARCELONA, SEGONS SE TROVAVA EN L'ANY 1821, AB SON TÍPIC BALDAQUÍ. APROP D'ELLA APAREIX LO CAMPAMENT «DE LA CONSTITUCIÓ», AHONT S'ALBERGAREN UNS 4.000 BARCELONÍNS, PER GUARDARSE DE LA FEBRE GROGA (3 OCTUBRE - 21 DECEMBRE 1821).

Temerós de que desaparegués, lo director d'Arquitectura posat per la Junta de Comerç, N'Antón Celles, a qui tant deu nostra cultura pública, en 1824 se dirigí al Ajuntament de Barcelona, demanant-li tornés a erigir «en aquel lugar que ocupaba, ó bien otro, el siempre bello monumento de la Cruz cubierta y en el interín, que V. E. se sirva hacer depositar en parage seguro, las partes ó piedras que tienen tan delicadas molduras, dignas de estudiarse».

Afegía que dita creu era obra «del immortal arquitecto catalán Blay, autor de la casa de la R¹ Audiencia» (1).

La creu se reedificá, pro no ab la feta per lo mestre Blay, com demanava En Celles, sino traspassant al lloch de la Creu-cuberta la vella creu que existía al cementiri del Pí, abaxat de nivell y convertit en plassa en aquell mateix temps.

Axís resulta del següent fet. Lo 29 Juliol 1824, l'Ajuntament s'enterá d'un ofici de la Junta d'Obra del Pí, del dia 26 del mateix

(1) *Obreria. Varios*, Arx. Municipal de Barcelona.

mes y any, en que accedí «a franquear a S. E. las piedras que componían la cruz de su dirruído sementerio, para colocarla interinamente, en el paraje donde ecsistia el monumento de la Cruz cubierta». Acordant per conseguint nostre Municipi, «que los S. S. Obrerós cuyden de que se coloque la que se ofrece en el local que ocupaba la Cruz cubierta» (1).

De que en l'any 1824 se colocá la creu, s'encarregá de comunicarho a les venideres generacions, una inscripció lapidaria, que textualment copiada deya: (2)

Monumento que erigido por la piedad barcelonesa en MDLXXV, respetado en la guerra de la Independencia, asoló el furor revolucionario en MDCCCXXIII Reinando Fernando VII el Deseado Q. D. G. restablece el Ayuntamiento real y perpetuo de la ciudad de Barcelona en MDCCCXXIV.

La sua reedificació del 1824, se suposa que's verificaria sense lo característich baldaquí que tanta renomada li valgué, a judicar d'un dibuix degut al professor de perspectiva Onofre Alzamora, de que'ns parla lo predit Sr. Aymar.

Pro l'Ajuntament del 1824 volía rehedificarhi lo baldaquí d'una manera completa. A quin efecte la Junta d'Obreria encarregá a un arquitecte per nosaltres desconegut, pró que bé podría esser lo propri Cellés, dos projectes de creu cubierta, hu d'ells en consonancia ab l'estil neo-clássich, segons era la creu y edícul construïts en 1573 que recorda la de Jaca. Lo segon projecte era de major senzillés, a fi de que costés menys la sua construcció.

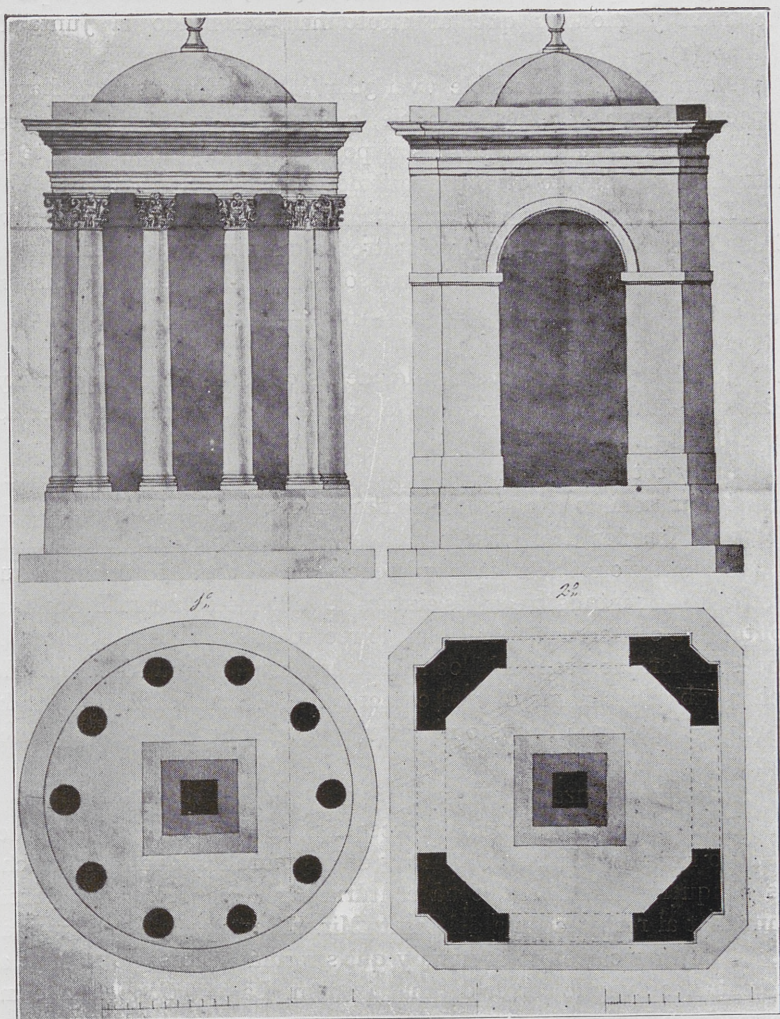
Los Regidors Obrers presentaren abdós projectes al Ajuntament, acompanyantlos del ofici que's continua:

«Excmo. Sr. — Eleva a V. E. la Junta de Obras los dos diseños que ha dispuesto delinear, tanto en su plano, como en su perfil, para cubrir la Cruz conocida con el nombre de cubierta, que fué derribada por disposición del Gobierno llamado constitucional, a fin de que V. E. se sirba aprobar qual de los dos debería realizarse, no obstante de que la Junta opina debería V. E. adaptar el de num.º 2, en razón de que el de num.º 1 es de doble coste. — Barcelona 17 Octubre de 1824. — M. de Gironella. Rafael de Esteve. De Sentmenat.»

L'Ajuntament, lo 26 Octubre 1824, acordá «se suspenda el aprobar el diseño á tenor del que debe reedificarse la cubierta de la Cruz

(1) *Acuerdos 1824* f. 714. Arx. Municipal de Barcelona.

(2) Antoni Aymar y Puig, *Recuerdos de Barcelona*, publicat al *Correo Catalán* del Octubre 1907.

DOS PROGETES PRESENTATS AL AJUNTAMENT EN 1824
 PER RESTAURACIÓ DE LA CREU CUBERTA

conocida por cubierta, que fué demolida por el Gobierno constitucional, respecto que, la falta de fondos, no le permite comprometerse á los gastos que por ella debieran hacerse, insertándose aquí el dictamen y modelos que al efecto ha presentado la Junta de Obras» (1).

No'ns ha estat possible averiguar lo possitiu resultat d'aytal projecte. Sembla lo mes probable, que, una vegada erigida la creu sense baldaquí, aquest, ja no s'hi possá (2). Majorment si's té en compte lo que havem dit a proposit del dibuix de N'Alzamora.

De totes maneres la existencia del projecte oficial de la nova Creu Cuberta del 1824, te per nosaltres la mateixa importancia que si s'hagués construït. Puix nos ilustra sobre la manera com entenían sa reedificació la Junta d'Obres de l'Ajuntament y los que la dirigían en calitat de técnichs.

Judica lo diligent investigador de les coses de Barcelona Sr. Ay-mar, que la total desaparició de la creu cuberta s'efectuaria per los anys de 1850.

Avuy tot ha passat : les forques, la creu, lo passeig, los hostals franchs immediats a ella. Lo creximent de la Ciutat Nova ho ha absorbit, fentnos desapareixer moltes de les característiques de les époques anteriors. Sols la persistència de la tradició urbana, que hauría d'esser intangible en les ciutats de vella historia com Barcelona, continuarà conservant, per segles, lo recort de son nom, en un carrer que s'ha format prop del lloch hont erigiren la Creu Cuberta. Ho vehem ab altres noms d'igual caracter que encara perduren tot hi haver transcorrit mil anys o més, de la causa que motivá llur denominació popular.

Pláume retreure'n alguns.

Recorda a la generació vuytcentista la *Rambla* nom alarb del areny o riera que discorría no lluny de les muralles, quan los franchs les conqueriren. De la decena centuria arrenca lo *Rego-mir* portal immediat al rech o cequia del Comte Mir. Un arrabal o *Boria* originat per la milenar carretera romana y que's formá en lo segle XI junt al mercadal es avuy lo carrer del mateix nom. La vía *Corrible* o camí de ronda en la muralla romana, se conserva com en la dotzena centuria en la *Corribia*. La porta de la muralla de la *Rambla*, comen-

(1) *Acuerdos 1824* f. 1071, 1073 y 1079.

(2) 1825 (9 Setembre). Se paga al mestre Mas y Vila lo trevall de «recomponer y reponer la cruz conocida por cubierta aumentándola toda la solidez posible a la que antes tenia a fin de resguardarla de toda intemperie y gentes mal intencionadas» (*Acuerdos 1825* f. 784).

çada per Jaume I y hont aquella generació hi clavá les mides oficials de ferre, per servey dels ciutadans, es encara recordada en la Porta-Ferriça. Los Consellers tretzecentistes derrocant alberchs formaren una nova plaça al peu de les torres ardiaconals y nosaltres persistím en dirli *Plaça Nova*. Los tapiners o sabaters, instalats en lo carrer de Sots lo Palau, li donaren en lo segle xv lo nom de *Tapineria* que encara porta.

Y prou, puix ara son massa moderns altres recorts consemblants, que aniriam trovant d'açí y d'allí de la Ciutat, com fites imborrables que persistexen en comprovar fets oblidats.

¿Perque los catalans nos havem de dexar portar de la inconsciencia rompent ab nostres tradicions seculares y inventant novitats perturbadores? ¿Tenim necessitat d'imitar la conducta dels pobles sense tradició, ni historia, hont tot lo que tenen los hi es importat y que tant facilment se llencen (no sempre de bona gana) a tota mena de cambis y mutacions?

* * *

Estampades les planes precedents, nos ha pervingut la nova de la existencia d'altra creu cuberta, en l'antich castell aragonés d'Arcos, conceptuat inexpugnable y que fou la clau d'aquelles serralades. Substituit per lo Santuari de la Mare de Deu d'Arcos, explica son historiador, Mossen Vicens Bardaviú Ponz, que, la creu cuberta immediata a la esglesia, la veu popular opina, hi ve perpetuant l'indret ahont fou trovada la vella imatge de la Mare de Deu, reproduhida en la monografia (1).

Nos plau poder afegir encara la nova d'aquesta altre creu cuberta, a les açí consignades, sentint, que, tota nostra diligencia per obtenir-ne una mostra gráfica, no hage donat cap resultat.

(1) *Historia de la Antiquissima Villa de Albalate del Arzobispo por el Doctor D. Vicente Bardaviú Ponz* (Çaragoça 1914) p. 115.

Treball publicat en lo BUTLLETÍ DEL
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
corresponent al mes de Desembre de 1914

